

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертация на тема:

**„ВЛИЯНИЕ НА СТРЕСА И УДОВЛЕТВОРЕНОСТТА ОТ
РАБОТАТА ВЪРХУ РАЗВИТИЕТО НА „БЪРНАУТ СИНДРОМ“ ПРИ
УЧИТЕЛИ ОТ УЧИЛИЩА В РЕПУБЛИКА ГЪРЦИЯ“**

Автор: МАРИЯ –САРА КУМУЦУ

за придобиване на образователна и научна степен „доктор“

**Област на висше образование: 3. Социални, стопански и правни
науки, Професионално направление: 3.2 Психология, Направление:
„Педагогическа и възрастова психология“**

Получени материали: дисертационен труд, автореферат

Научен ръководител:

доц.д-р Русанка Манчева

1. Актуалност на разглеждания в дисертацията научен проблем

Представеният за рецензиране труд попада в изследователския профил на педагогическата и възрастовата психология. Научният ѝ и подчертано приложен статут генерира изключителната проблемност на някои теми, сред които тази за бърнаут синдрома в учителската професия и несъмнената необходимост от психологическия анализ и интерпретация на детерминантите му и съпътстващите го проблеми.

Темата е актуална, защото е свързана с предизвикателството да се търси аргументиран отговор както за факторите, определящи професионалната удовлетвореност, така и за начините за стимулирането ѝ. Този отговор иманентно съдържа операционализирането на трите основни,

взаимосвързани понятия, анализирани в дисертационния труд, а именно *професионалният стрес и неговите ефекти върху личността на учителите, удовлетвореността от работата им като педагогически феномен и връзката им с бърнаут синдрома в труда на учителя*. От друга страна, значимостта на темата се обуславя и от недостига на научни изследвания, които се провеждат „на терен“ и са основа за аргументирани обобщения и препоръки.

2. Данни за докторанта

Авторът на дисертационния труд е докторант към катедра “Психология” при Философски факултет на ЮЗУ “Неофит Рилски“. Опитът на **МАРИЯ – САРА КУМУЦУ** е обвързан с професионалния ѝ път като преподавател по гръцки и старогръцки език, литература, история. Професионалната ѝ дейност е свързана с подпомагане на деца със затруднения при възприемане, четене и писане. Докторантката е разработила различни учебни програми за всеки ученик, адаптирани към специфичните му образователни потребности.

Авторката е коректен и прецизен изследовател, който успява да верифицира опита си в работата в образователни институции с полезен научен продукт, осигуряващ инструмент за практическа работа. Не се констатират данни за плагиатство.

Депозитираната документация е изрядна и отговаряща на всички критерии по смисъла на процедурата за провеждане на настоящата защита. Информацията от автобиографията на Мария-Сара Кумуцу свидетелства за един поетапно и достойно вървян път за професионална реализация в областта на психологията.

3. Данни за дисертацията и автореферата

Дисертационният труд е с цялостен обем от 233 страници и съдържа 9 диаграми и 33 таблици. Текстът е концептуализиран в увод, три основни глави, структурирани в подглави, заключение, изводи, приложения и научни приноси. Библиографската справка включва 448 специализирани източника на английски и 125 на гръцки език.

Преценявам теоретичната база на разработката като академична, адекватна на проблематиката и достатъчно иновативна. Синтезирано и интелигентно, уводният текст много добре разкрива мотивацията, замисъла и изследователските усилия на докторантката, свързани с необходимостта от по-задълбочено и всеобхватно проучване на бърнаут синдрома в педагогическата практика, главно по отношение на организационния климат, доминиращо обвързан с удовлетвореността от труда при гръцки учители. Ясно формулираните цел, задачи и водещи хипотези на цялостния дисертационен труд формират очакване от страна на читателя действително да научи повече относно последиците от продължителния стрес върху личността и работата на учителите.

Тезите, върху които са фокусирани аналитичните разсъждения на авторката са психичните феномени емоционално прегаряне и удовлетвореност от работата на гръцките учители по общо и специално образование, засягащи техния професионален и личен живот. Приема се, че те имат пряко и съществено въздействие както върху самите учители, така и върху техните ученици, а оттам и върху ефективността на образователната система в Гърция като цяло.

Целта на дисертацията е да се установи обхватът на стреса на работното място и неговата изразеност чрез факторите на средата при учителите в различните образователни степени (основно и средно образование).

Първата основна глава има аналитико-интерпретативен характер, разкриващ различни научни подходи в изучаването на феномена стрес и проявите му в работна среда, както и анализ на понятието удовлетвореност от работата и проявата ѝ на работното място с акценти върху образователната система. Коректно и задълбочено са представени теориите за стреса, структурата и спецификата на удовлетвореността от труда, генезисът на бърнаут и факторите за развитието му.

Мария – Сара Кумуцу е разчела не само правилно, но и задълбочено логиката на утвърдени в социалните науки подходи за обяснение за съдържанието на професионалния стрес като част от общия адаптационен синдром и различните модели, чрез които се дефинират основните елементи на този конструкт.

Логичният извод от анализа, представен в първа глава е, че сред обстоятелствата, докладвани от учителите по специално образование като инхибиращи тяхната дейност са фактори, свързани с организационните аспекти на работата като структура, липса на информация за това какво и как трябва да правят, недостатъчен надзор, инспекция и липса на сътрудничество между колегите. Сред други детерминиращи стреса на работното място фактори са хетерогенността на класовете, дейностите от дневната програма, изпълнението на учебния план, оценяването на учениците със специални нужди, както и работата с родителите и с други колеги.

В съдържанието на първа глава е включено и описание на практики за повишаване на стресоустойчивостта, между които избягване на конфликти с учители, ученици и родители; провеждане на отпускащи упражнения; предприемане на активни действия за справяне с възникналите проблеми; контрол над емоциите; увеличение на субективното време за

саморефлексия; водене на здравословен начин на живот; свободно изразяване на мнение, правилно планиране и определяне на професионалните приоритети.

Темата за удовлетвореността от труда се разработва с акцент върху детерминиращи я фактори, разграничени по отношение на учителите в три категории: поведение и дисциплина на учениците, характеристики на училищното звено, разпределено лидерство и индивидуални характеристики (пол, образователен опит и др.). Разгледани са редица проучвания, които установяват, че факторите, влияещи върху удовлетвореността от работата, могат да се класифицират като ендогенни (напр. използване и развитие на умения, инициатива при вземане на решения, отговорност) и екзогенни (напр. условия на труд, заплата, взаимоотношения между членовете на общността).

Считам, че теоретичната рамка на дисертационния труд адекватно определя модела на изследването, завишавайки евристичния му потенциал. Оценявам тази систематична концептуализация като принос към теорията, практиката и методиката на педагогическата психология.

Във втора глава - Методология на проведеното психологическо изследване се акцентира върху целта и задачите на изследването, научните хипотези, извадката изследвани лица, методите за събиране и обработка на изследователските данни. Основната цел е дефинирана като установяване на факторите за стреса и удовлетворението от работата и влиянието им върху развитието на синдрома на прегаряне при гръцките учители по специално образование.

Работните цели са свързани с изследване на нивата на прегаряне, обхвата на работния стрес, цялостното удовлетворение от работата и нейните

индивидуални измерения и установяване на влиянието на определени демографски и социални фактори върху тях. Търси се отговор на няколко въпроса: Как стресът и удовлетворението от работата влияят върху прегарянето на гръцките учители по специално образование?; Какви са нивата на прегаряне и индивидуалните измерения сред учителите по специално образование?; Какво е нивото на свързания с работата стрес и удовлетворение от работата сред учителите по специално образование?; Какви са демографските фактори, които влияят на нивата на прегаряне, стрес и удовлетворение от работата сред учителите по специално образование?

Третата основна глава представя резултатите, получени след извършеното емпирично изследване, свързано с измерването на стреса на работното място, удовлетвореността от работата и синдрома на прегаряне при гръцки учители по специално образование. Доказано е наличието на връзки между тях. Поставени са редица дискуссионни въпроси в контекста на получените данни.

Изводът ми по отношение на методологията на емпиричното проучване е, че моделът на изследването е описан прецизно, детайлно и цялостно. Предметът, обектът, целта и задачите са недвусмислено и точно формулирани. Проверката на заложените хипотези е осъществена посредством адекватен методически инструментариум.

Изследователските задачи се свързват със съставянето на единен въпросник, посредством който да се изследва вътрешната съгласуваност на измерваните променливи и да се установи наличието или отсъствието на корелационни статистически значими връзки между тях.

Експерименталната извадка е респектираща като в проучването участват 368 учители (282 жени, 86 мъже). Всички демографски фактори са включени в изследването като променливи.

Генералният извод от изследването е, че са доказани статистически значими връзки между трите измерени дименсии: стрес, удовлетвореност от работата и синдром на прегаряне, което е индикатор за тяхното взаимно влияние. Това дава възможност да се потвърди основната хипотеза, според която синдромът на прегаряне сред гръцките учители се влияе от стреса и удовлетворението от работата им.

В края на третата глава на базата на получените резултати и формулираните изводи са изведени препоръки, които са с несъмнена практическа стойност.

По отношение на качествените и количествените качества на дисертационния труд считам, че докторантката е изпълнила минималните национални изисквания по чл. 2б, ал. 2 и 3 на ЗРАСРБ и съответно по чл.24, ал. 1 на Правилника за прилагане на ЗРАСРБ.

Представените публикации са свързани с темата на дисертацията и демонстрират изследователска ерудиция. Авторефератът синтезирано и точно отразява съдържанието на дисертационния труд.

По отношение на процедурата и качеството на представената научна продукция не се регистрират нарушения. Дисертационният труд е оригинална научна разработка с несъмнени достойнства. Точно и коректно са описани ограниченията на изследването.

4. Научни приноси

Като приемам приносите, формулирани от докторантката, намирам основание да акцентирам върху най-значимите:

В теоретичен аспект могат да се открият следните научни приноси:

- Чрез използване на коректен изследователски подход е проучена и систематизирана информацията за съществуването на връзка между стреса, удовлетвореността от работата и синдрома на прегаряне сред учителите, работещи в различни образователни системи, адаптирани към гръцкия образователен контекст. Направените констатации и аналитични наблюдения са основа за формулиране на изводи и описание на авторски модел за адекватна диагностика на бърнаут синдром при учители.
- Задълбочено и всеобхватно е позиционирано мястото на понятието „удовлетвореност от труда“ като предиктор на психичното здраве на учителите.
- Проучени са факторите, които комплексно влияят и определят стреса и бърнаут синдрома като функция на удовлетвореността от работата.

В приложен аспект могат да се открият следните научни приноси:

- Предложен е иновативен модел и практически инструмент за измерване и оценка, чрез който се търси връзка между измерваните променливи. Използвани са доказани в практиката въпросници, чиято надеждност е адаптирана към целите на настоящото изследване с включване на демографските характеристики на изследваните лица, които засилват значимостта на получените резултати.

- Моделът на изследването е описан комплексно. Предметът, обектът, целта и задачите са точно формулирани. Приложена е адекватно структурирана методика за изследване на измерваните величини.
- Проверката на заложените хипотези е осъществена посредством подходящ инструментариум и статистическа обработка на данните. Извършеният качествен и количествен сравнителен анализ на резултатите е коректно осъществен.
- Проведеното изследване доказва значението на два фактора, допринасящи за развитието на бърнаут сред учителите – стрес на работното място и удовлетворение от работата.
- Формулирани са важни изводи за значението не само на училищната среда, но и на пола, възрастта и продължителността на работа в училище като фактори за стрес, удовлетворение от работата и синдрома на прегаряне сред гръцките учители.
- Като най-съществен принос определям коректно и задълбочено формулираните препоръки, базирани върху проведеното изследване и насочени към разработване на програми, както на регионално, така и на национално ниво за ограничаване на обхвата на изразяване на синдрома на емоционално прегаряне сред гръцките учители.

5. Бележки, въпроси, препоръки.

С цел популяризиране на дисертационния труд, препоръчвам той да бъде издаден като книга, тъй като ще бъде полезен за широк кръг специалисти в сферата на педагогическата и възрастовата психология.

Заключение.

На основата на гореизложения анализ на дисертацията на **МАРИЯ –САРА КУМУЦУ** на тема **„ВЛИЯНИЕ НА СТРЕСА И УДОВЛЕТВОРЕНОСТТА ОТ РАБОТАТА ВЪРХУ РАЗВИТИЕТО НА „**

БЪРНАУТ СИНДРОМ” ПРИ УЧИТЕЛИ ОТ УЧИЛИЩА В РЕПУБЛИКА ГЪРЦИЯ“, давам своята ПОЛОЖИТЕЛНА оценка за труда и убедено препоръчвам на уважаемото Научно жури да присъди на Мария-Сара Кумуцу, докторант към Катедра „ПСИХОЛОГИЯ“ в ЮЗУ „Неофит Рилски“ и Методий“ образователната и научна степен “доктор” в Област на висше образование: 3. Социални, стопански, правни науки и национална сигурност, Професионално направление: 3.2.Психология – Педагогическа и възрастова психология.

07.10. 2024 г.

Подпис:

гр. В.Търново

/проф.д-р/ Велислава Чавдарова

ВЕЛИКОТЪРНОВСКИ УНИВЕРСИТЕТ
«СВ.СВ.КИРИЛ И МЕТОДИЙ»

ST. CYRIL AND ST. METHODIUS
UNIVERSITY OF VELIKO TARNOVO

REVIEW

by prof. Velislava Atanasova Chavdarova, PhD

University of Veliko Tarnovo "St. Cyril and St. Methodius"

Faculty of Philosophy, department of Psychology

ON THE TOPIC

" INFLUENCE OF STRESS AND JOB SATISFACTION ON THE
DEVELOPMENT OF "BURNOUT SYNDROME" AMONG SCHOOL
TEACHERS IN THE REPUBLIC OF GREECE"

Author: MARIA - SARAH KUMUTSU

for the acquisition of an educational and scientific degree "doctor" Field of
higher education: 3. Social, economic and legal sciences, Professional direction:
3.2 Psychology, Direction: "Pedagogical and age psychology"

Received materials: dissertation work, abstract

Scientific supervisor:

Assoc. Dr. Rusanka Mancheva

1. Relevance of the scientific problem considered in the dissertation

The work submitted for review falls within the research profile of pedagogical and age psychology. Its scientific and emphatically applied status generates the exceptional problematic of some topics, among which that of the burnout syndrome in the teaching profession and the undoubted need for the psychological analysis and interpretation of its determinants and accompanying problems.

The topic is relevant because it is related to the challenge of looking for a reasoned answer to both the factors determining professional satisfaction and the ways to stimulate it. This answer immanently contains the operationalization of the three main, interrelated concepts analyzed in the dissertation work, namely professional stress and its effects on the personality of teachers, satisfaction with their work as a pedagogical phenomenon and their relationship with the burnout syndrome in the work of the teacher. On the other hand, the importance of the topic is also determined by the lack of scientific research that is conducted "in the field" and is the basis for reasoned generalizations and recommendations.

2. Data on the doctoral student

The author of the dissertation is a doctoral student at the Department of Psychology at the Faculty of Philosophy of the Neofit Rilski State University. The experience of MARIA - SARA KUMUTSU is linked to her professional path as a teacher of Greek and ancient Greek language, literature, history. Her professional activity is related to helping children with difficulties in perception, reading and writing. The PhD student has developed different curricula for each student, adapted to their specific educational needs.

The author is a correct and precise researcher who manages to verify her experience in working in educational institutions with a useful scientific product providing a tool for practical work. No evidence of plagiarism was found.

The deposited documentation is in order and meets all the criteria in terms of the procedure for conducting the present defense. The information from Maria-Sara Kumutsu's autobiography testifies to a step-by-step and dignified path to professional realization in the field of psychology.

3. Data for the dissertation and the abstract

The dissertation has a total volume of 233 pages and contains 9 diagrams and 33 tables. The text is conceptualized in an introduction, three main chapters structured in subchapters, conclusion, conclusions, applications and scientific contributions. The bibliographic reference includes 448 specialized sources in English and 125 in Greek.

I assess the theoretical basis of the development as academic, adequate to the problem and sufficiently innovative. Synthesized and intelligent, the introductory text very well reveals the motivation, intention and research efforts of the doctoral student, related to the need for a deeper and comprehensive study of the burnout syndrome in pedagogical practice, mainly in relation to the organizational climate, dominantly linked to job satisfaction in Greek teachers. The clearly formulated goal, tasks and leading hypotheses of the overall dissertation form an expectation on the part of the reader to actually learn more about the effects of prolonged stress on the personality and work of teachers.

Those on which the author's analytical reasoning is focused are the mental phenomena of emotional burnout and job satisfaction of Greek teachers of general and special education, affecting their professional and personal lives. It is accepted that they have a direct and significant impact on both the teachers themselves and their students, and hence on the effectiveness of the education system in Greece as a whole.

The aim of the dissertation is to establish the scope of workplace stress and its expression through environmental factors among teachers in different educational levels (primary and secondary education).

The first main chapter has an analytical-interpretive character, revealing different scientific approaches in the study of the phenomenon of stress and its manifestations in the work environment, as well as an analysis of the concept of job satisfaction and its manifestation in the workplace with emphasis on the

educational system. The theories about stress, the structure and specificity of job satisfaction, the genesis of burnout and the factors for its development are correctly and thoroughly presented.

Maria-Sara Kumutsu has not only correctly, but also thoroughly understood the logic of established social science approaches to explain the content of occupational stress as part of the general adaptation syndrome and the various models by which the main elements of this construct are defined.

The logical conclusion of the analysis presented in the first chapter is that among the circumstances reported by special education teachers as inhibiting their activity are factors related to the organizational aspects of work such as structure, lack of information about what and how they should do, insufficient supervision, inspection and lack of co-operation between colleagues. Among other factors that determine workplace stress are the heterogeneity of classes, the activities of the daily program, the implementation of the curriculum, the assessment of students with special needs, as well as working with parents and other colleagues.

The content of the first chapter also includes a description of practices to increase stress resistance, including avoiding conflicts with teachers, students and parents; performing relaxing exercises; taking active actions to deal with the problems that have arisen; control over emotions; increase in subjective time for self-reflection; leading a healthy lifestyle; free expression of opinion, proper planning and determination of professional priorities.

The topic of job satisfaction is elaborated with an emphasis on its determinants, distinguished in relation to teachers into three categories: behavior and discipline of students, characteristics of the school unit, distributed leadership and individual characteristics (gender, educational experience, etc.). A number of studies have been reviewed which found that factors affecting job

satisfaction can be classified as endogenous (eg use and development of skills, initiative in decision-making, responsibility) and exogenous (eg working conditions, salary , relationships between community members).

I believe that the theoretical framework of the dissertation adequately defines the model of the study, increasing its heuristic potential. I value this systematic conceptualization as a contribution to the theory, practice, and methodology of educational psychology.

In the second chapter - Methodology of the conducted psychological research, emphasis is placed on the purpose and tasks of the research, the scientific hypotheses, the sample of researched persons, the methods of collecting and processing the research data. The main objective is defined as establishing the factors of stress and job satisfaction and their influence on the development of burnout syndrome in Greek special education teachers.

Work goals are related to examining the levels of burnout, the extent of work stress, overall job satisfaction and its individual dimensions and establishing the influence of certain demographic and social factors on them. Several questions are sought to be answered: How do stress and job satisfaction influence the burnout of Greek special education teachers?; What are burnout levels and individual dimensions among special education teachers?; What is the level of job-related stress and job satisfaction among special education teachers?; What are the demographic factors that influence levels of burnout, stress, and job satisfaction among special education teachers?

The third main chapter presents the results obtained after the conducted empirical research related to the measurement of workplace stress, job satisfaction and burnout syndrome in Greek special education teachers. The existence of connections between them has been proven. A number of discussion questions are posed in the context of the data obtained.

My conclusion regarding the methodology of the empirical study is that the research design is described precisely, in detail and comprehensively. The subject, object, purpose and tasks are unambiguously and precisely stated. The verification of the established hypotheses was carried out by means of an adequate methodological toolkit.

The research tasks are associated with the creation of a single questionnaire, through which to examine the internal consistency of the measured variables and to establish the presence or absence of correlational statistically significant relationships between them.

The experimental sample is respectable, with 368 teachers participating in the study (282 women, 86 men). All demographic factors were included in the study as variables.

The general conclusion of the study is that statistically significant relationships have been proven between the three measured dimensions: stress, job satisfaction and burnout syndrome, which is an indicator of their mutual influence. This makes it possible to confirm the main hypothesis according to which the burnout syndrome among Greek teachers is influenced by their stress and job satisfaction.

At the end of the third chapter, based on the obtained results and formulated conclusions, recommendations are made, which are of undoubted practical value.

The submitted publications are related to the dissertation topic and demonstrate research erudition. The abstract summarizes and accurately reflects the content of the dissertation work.

Regarding the procedure and the quality of the presented scientific production, no violations were registered. The dissertation is an original

scientific work with undoubted merits. The limitations of the study are accurately and correctly described.

4. Scientific contributions

Accepting the contributions formulated by the doctoral student, I find reason to emphasize the most significant ones:

In a theoretical aspect, the following scientific contributions can be found:

- By using a proper research approach, information on the existence of a relationship between stress, job satisfaction and burnout among teachers working in different educational systems adapted to the Greek educational context has been studied and systematized. The findings and analytical observations are the basis for formulating conclusions and describing the author's model for adequate diagnosis of burnout syndrome in teachers.
- The place of the concept of "job satisfaction" as a predictor of teachers' mental health is thoroughly and comprehensively positioned.
- The factors that complexly influence and determine stress and burnout syndrome as a function of job satisfaction have been studied.

In the applied aspect, the following scientific contributions can be found::

- An innovative model and practical tool for measurement and evaluation is proposed, through which a relationship between the measured variables is sought. Questionnaires proven in practice were used, the reliability of which was adapted to the objectives of the present study with the inclusion of the demographic characteristics of the examined persons, which strengthen the significance of the obtained results.

- The research model is comprehensively described. The subject, object, purpose and tasks are precisely stated. An adequately structured methodology for the study of the measured values was applied.
- The verification of the established hypotheses was carried out by means of appropriate tools and statistical processing of the data. The qualitative and quantitative comparative analysis of the results was correctly carried out.
- The conducted research proves the importance of two factors contributing to the development of burnout among teachers - workplace stress and job satisfaction.
- Important conclusions are formulated about the importance of not only the school environment, but also gender, age and length of work at school as factors for stress, job satisfaction and burnout syndrome among Greek teachers.
- As the most significant contribution, I define the correctly and thoroughly formulated recommendations, based on the conducted research and aimed at developing programs, both at the regional and national level, to limit the scope of expression of the emotional burnout syndrome among Greek teachers.

5. Notes, questions, recommendations.

In order to popularize the dissertation work, I recommend that it be published as a book, as it will be useful to a wide range of specialists in the field of pedagogical and age psychology.

Conclusion.

On the basis of the above analysis of the dissertation of MARIA-SARA KUMUTSU on the topic "INFLUENCE OF STRESS AND JOB SATISFACTION ON THE DEVELOPMENT OF "BURNOUT SYNDROME"

IN SCHOOL TEACHERS IN THE REPUBLIC OF GREECE", I give my POSITIVE assessment of the work and confidently recommend the respected Scientific jury to award Maria-Sara Kumutsu, PhD student at the Department of PSYCHOLOGY at the Neophyte Rilski and Methodius University of Applied Sciences the educational and scientific degree "doctor" in the field of higher education: 3. Social, economic, legal sciences and national security, Professional direction: 3.2. Psychology - Pedagogical and age psychology.

07.10. 2024

.....

Prof. Phd. Velislava Chavdarova